

Hjälp till hjälp

- En kvalitativ studie om vägen till missbruksbehandling

Johan Abrahamsson

**Examensarbete 15 Hp
Socialt arbete och socialpedagogik, 61 –90Hp
Socialpedagogiska programmet
Institutionen för individ och samhälle
Vårterminen 2015**

Förord

Föreliggande studie har växt fram ur ett intresse för ämnet som bildades under min verksamhetsförlagda utbildning på missbrukssektionen i Vänersborgs kommun därtill vill jag tacka mina handledare Tommy Avekvis, Elisabeth Hedlund och Jennie Nielsen som tog emot mig.

Uppsatsen hade inte heller varit möjlig att genomföra utan de respondenter som bjudit hem mig till deras hem och låtit mig intervjua dem.

Slutligen tack till min fru som under tre års tid har korrekturläst allt jag lämnat ifrån mig och tack till Bobby Sundin och Jörgen Kaiser för hjälp med layout och reflektion.

Vargön, september 2015.

Sammanfattning

Titel: Hjälp till hjälp – En kvalitativ studie om vägen till missbruksbehandling

Engelsk titel: Helping to get help - A qualitative analysis of the paths to addiction treatment

Sidantal: 29

Författare: Johan Abrahamsson

Handledare: fil dr Björn Harström

Examinator: Anna Henriksen

Datum: September 2015

Föreliggande studie har genom kvalitativ forskning med utgång i systemteorin syftat till att kartlägga den enskilda missbrukarens väg till missbruksbehandling. Tre semistrukturerade intervjuer har genomförts och sedermera analyserats.

Missbrukare utgör en särskild kategori i socialtjänstlagen. Därtill står det att finna i lagrum 3 kap 1 § (SFS 2001:453) att socialtjänsten genom uppsökande verksamhet ska göra sig väl förtrogen med levnadsförhållandena i kommunen. Därtill även informera om socialtjänsten i kommunen och genom uppsökande verksamhet och på annat sätt främja förutsättningarna för goda levnadsförhållanden.

Resultat har påvisat att det i första hand är missbrukarens anhöriga som stöttar dem till kontaktsökande vård gällande behandling. Studien har därtill även påvisat att missbrukaren i första hand inte vänt sig till socialtjänsten utan sökt sig till andra instanser.

Respondenterna i studien har samtliga haft enskilda agendor vad gällande uppnådd drogfrihet. Vad som dock förefallit signifikant bland deltagarna har varit en strävan om bättre relationer med sin familj.

Ytterligare en av studiens slutsatser är att socialtjänsten bör utöka sin informations spridning till kommuninvånare om att missbruksbehandling finns att tillgå och hur hjälpen är utformad.

Nyckelord: Systemteori, missbruk, missbruksbehandling, sociala nätverk,

Abstract

Title: Hjälp till hjälp – En kvalitativ studie om vägen till missbruksbehandling

English title: Helping to get help - A qualitative analysis of the paths to addiction treatment

Counts: 29

Author: Johan Abrahamsson

Supervisor: PhD. Björn Harström

Examiner: Anna Henriksen

Date: September 2015

The present study has the qualitative research with the output of systems theory aimed to identify the individual abuser path to addiction treatment. Three semi-structured interviews have been conducted and subsequently analyzed.

Addicts constitute a special category in the Social Services Act. In addition, it is to be found in the section of the law Chapter 3, 1 § (SFS 2001: 453) that the social outreach should make themselves familiar with the living conditions in the municipality. In addition, also provide information on social services in the municipality and through outreach activities and other means to promote conditions for good living conditions.

Results have demonstrated that it is primarily the abuser's family members who support them to contact applicants as current treatment. The study has also revealed that although the addict in the first place not turned to social services, but turned to other instances.

Respondents in the study all had individual agendas as applicable achieved abstinence. What, however, seemed significant among the participants has been a quest for better relationships with their family.

Another of the study's conclusions is that social services should expand its dissemination of information to local residents about drug treatment are available and how the aid is designed.

Keywords: Systems theory, addiction, addiction treatment, social networks, drug abuse

Innehållsförteckning

Inledning	6
Syfte	7
Frågeställningar.....	7
Tidigare forskning.....	8
Teoretiska utgångspunkter	11
Historiskt perspektiv på systemteori	11
Nutida systemteori	13
Sociala nätverk.....	14
Kritik mot systemteori	14
Kapitalbegreppen	14
Metod	16
Litteraturanskaffning.....	17
Konstruktion av intervjuguide.....	17
Etik.....	18
Urval	18
Validitet och reliabilitet	19
Generaliserbarhet	19
Resultat och analys	20
Beskrivning av respondentgruppen.....	20
Initiering av hjälp sökandet.....	20
Sociala nätverket	20
Incitament för fortsatt drogfrihet.....	22
Sammanfattande diskussion.....	24
Förslag till vidare forskning	26
Referenser	27

Inledning

Missbrukare utgör en särskilt utsatt grupp i samhället, det regleras i socialtjänstlagen, (SFS:2001:453). 2013 uppgick antalet tvångsvårdade missbrukare, omhändertagna enligt Lagen om vård av missbrukare i vissa fall, till 310 stycken. 1 995 missbrukare var frivilligt placerade på institution, 2 400 missbrukare hade insatser inom heldygnsvård, 6 200 missbrukare hade bistånd avseende boende, 10 700 hade någon form av individuellt behovsprövade öppna insatser. Av de missbrukare som mottog öppna insatser avseende boende utgjordes 77 % av män. Av samtliga tvångsomhändertagningar utgjordes 71 % av män, avseende de individuellt behovsprövade öppna insatserna utgjordes gruppen av 31 % kvinnor, (Socialstyrelsen, 2014).

Ovanstående data återger emellertid enbart missbruksinsatser som är aktuella hos socialtjänsten vilket inte ger en bild av antalet medborgare med faktiska miss, eller riskbruksbeteenden, emellertid hävdas det att ungefär en miljon svenskar idag beräknas vara i ett missbruk, eller ha ett beroende av kontrollerade substanser (Ramstedt m.fl 2014).

Missbruk är således en omfattande samhällsproblematisering som medför betydande kostnader för kommunerna som är ansvariga för behandling. Missbruk leder även till att en stor grupp samhällsmedborgare stigmatiseras och hamnar utanför samhällets delaktighet vilket i sin tur även ställer stora krav på de socialpedagoger och andra socialarbetare som möter gruppen i sin yrkesutövning.

I ovanstående rapport (Socialstyrelsen, 2014) återges även ”övriga vuxna” som givits insatser enligt socialtjänstlagen. Gemensamt för dem att de inte har problematisering relaterad till eget missbruk eller beroende av alkohol, narkotika, läkemedel eller lösningsmedel. Skäl till kontakt kan exempelvis grunda sig i anhörigs missbruk, utsatt för våld, hemlöshet eller stöd i föräldrarollen. 10 100 personer beviljades bistånd avseende boende, 6 300 personer beviljades bistånd enligt öppenvårdsinsatser, 252 personer vistades frivilligt på institution och 78 personer hade beslut gällande frivillig familjehemsvård, (ibid).

Föreliggande studie fokuserar främst på socialpedagogens möte med missbrukare i arbetet som handläggare på socialtjänsten. Ur socialpedagogisk synvinkel utgörs missbrukare av en särskilt utsatt samhällsgrupp som enligt Gayman m.fl (2011) har många missbrukare en mångårig fördröjning i hjälpsökande processen. Arnsvik (2013) menar vidare att det är av vikt att grupper i utanförskap får ingå i samhällsgemenskapen. Missbruk ett ämne som inte sällan innebär stigmatisering för den enskilde missbrukaren och konsekvenser på missbrukarens omgivning. Genom att studera vägar till behandling för missbrukaren kan bredare förståelse för hjälpsökandeprocessen skapas, vilket genomsyrar denna studie. Detta innebär sedermera en socialpedagogisk intervention då missbrukare som utanför grupp (Arnsvik 2013) inkluderas genom att skapa förutsättningar för samtal och gemenskap (Madsen 2006, Nilsson & Fast 2013).

Med denna studie ska jag kartlägga i vilket system missbrukaren befinner sig i när de väljer att kontakta socialtjänsten för hjälp för sitt missbruk. I förlängningen för att genom denna

kunskap bringa fördjupning i vart och hur socialtjänstens uppsökande verksamhet i framtiden bör riktas och således även kostnads effektiviseras. Resultatet av en sådan undersökning skulle i bästa fall leda till att förmedla en normativ studie så professionella som möter missbrukare i sitt yrke ska få en bättre uppfattning om vart de ska rikta informationen om att behandlingsinsatser finns tillgängliga. Då kan socialtjänsten uppnå ett mer effektivt förebyggande arbete: en mer allmän information i samhället så att fler får veta att hjälp finns.

Syfte

I min uppsats har jag valt att genom en deskriptivt normativ studie kartlägga vad som för en missbrukare föranleder kontakten med socialtjänsten i fråga om hjälpsökande för problematiken. Syftet med denna studie är att kartlägga i vilket socialt system, enskilt viktiga faktorer eller under vilka omständigheter missbrukaren befinner sig inom, i skedet innan den söker kontakt med socialtjänsten för behandling.

Frågeställningar

- Vad/Vilka omständigheter föranledde kontaktsökandet med socialtjänstens beroendevård?
- Inom vilket system ingår individen vid tidpunkt för kontaktsökandet?
- Vad kännetecknar systemet som individen ingick i vid tidpunkt för kontaktsökandet?

Tidigare forskning

Då jag ej funnit forskning som explicit behandlar studiens ämne kommer nedan presenterade artiklar fungera som en förförståelse för ämnet och därtill aktualisera och explicitera viktiga aspekter kring frågeställningarna. Min avsikt är därav att försöka komma så nära ursprungsfrågan genom att ringa in liknande forskning som fångat aspekter av hjälpsökande som är relevanta i föreliggande studie. Den forskning som nedan presenteras kommer sedermera vara aktuell i analysen där den kommer kopplas till studiens empiri.

Olausson (2008) undersökte sju unga kvinnors väg till behandling. Utöver missbruk besvärades även klientelet av psykisk ohälsa. Under forskningsprocessen kunde Olausson emellertid inte urskilja någon enskild betydelsefull faktor till varför kvinnorna sökte behandling, Vad som förelåg kontaktsökandet för behandlingsinsatsen var dock en långvarig känslomässig frustration som Olausson under senare kartläggning kunde koppla till identiteten kring det egna självet. Kvinnorna hade svårigheter att beskriva sig själva och hänvisade till hur de tolkade att andra uppfattade dem. Olausson menade att flera av kvinnorna befann sig i olika skeden av utvecklingen till en integrerad självbild, samt att svårigheten att beskriva sig själva ledde till otydlig och ambivalent inställning till den sökta behandlingen snarare än en ovilja att genomföra den. Olausson fastslog att kvinnorna sökte hjälp utifrån en o integrerad självbild.

Även Richtert m.fl (2011) riktade en studie mot kvinnor i missbruk där forskargruppen utifrån två urvalsgrupper kategoriserade av amfetamin samt heroinmissbrukare aktuella på sprututbytesprogrammet. I denna studie påvisade forskarna att drygt hälften av de 231 kvinnor som utgjorde urvalsgruppen under det senaste året haft kontakt med socialtjänsten i form av ekonomiskt bistånd samt en tredjedel förekom med övriga biståndsansökningar. 41 % av urvalsgruppen hade även under det senaste året haft kontakt med beroendecentrum. 68 % av urvalsgruppen sade sig önska någon form av hjälp från samhället där heroinmissbrukarna var dem som var mest benägna till hjälpsökande. 80 % var heroinister 53 % amfetamin missbrukare.

Bland de amfetaminister som inte önskade hjälp kunde de utläsa tre huvudmotiv. Däribland att missbrukarna inte upplevde sin situation som problematisk, att de själva var kapabla att förändra sin situation samt en bristande tillit till att samhället skulle ge dem rätt hjälp. Endast ett fåtal av de som då redan hade insatser var nöjda med den hjälp de redan fick. Vad gällande vilken typ av hjälp de olika urvalsgrupperna önskade sig förelåg en tydlig distinktion. Bland heroinisterna önskade de hjälp med behandling, boende, sysselsättning samt samtalskontakt. Bland amfetaminanvändarna önskade man istället en ökad förståelse från samhället för deras situation och/eller en legalisering av narkotikabruk. Övriga önskemål var även somatisk vård, hjälp med ekonomin samt hjälp till bättre kontakt med deras barn. Richtert m.fl kunde även utläsa ett flertal faktorer som var avgörande för om missbrukarna sökte hjälp eller inte. Framförallt var det missbrukarna av heroin som ville ha hjälp. Viktiga faktorer som föranledde hjälp sökandet var även osäker boendesituation och erfarenheter av prostitution.

Ovanstående studier med Olauson samt Richtert mfl är relevanta i min studie då de båda återger när och varför kvinnor (explicit) har sökt hjälp för sitt missbruk. Detta bidrar till en förförståelse inför föreliggande studies analys. Emellertid återges inte vilket socialt system kvinnorna ingick i, men studierna bidrar till att belysa vilka omständigheter som föranledde hjälpsökandet.

Grear (2012) undersökte attityden till hjälpsökande för missbruk bland amerikanska byggnadsarbetare med hänsyn till att 95 % av missbrukarna inom byggnadsprofessionen aldrig sökte hjälp för problemet.

Grear menade att arbetarna genom en lång historia av yrkesfackligt broderskap indoktrinerades arbetarna in i vad Grear kallar ”Hypermasculine work culture”.

Under forskningsprocessen stod det klart att arbetskulturen snarare uppmuntrade alkoholmissbruk och å andra sidan förhindrade behandlingssökande genom att utveckla en ”Hold your liquor” attityd, där arbetarna själva förväntas hantera drickandet. Grear menade även att den personliga attityden gentemot missbruk och hjälpsökande i sammanhanget var mindre viktigt, även om den förekom.

Siebert (2005) studerade socialarbetares hjälpsökande för missbruk då de i studien bedömdes vara högrisk personer eftersom de var i daglig kontakt med missbruk. Studien påvisade att missbruk även förekom bland dem som arbetade aktivt med att behandla missbruk. Forskningsmaterialet påvisade dock att socialarbetare inte är frekventa hjälpsökare av ett flertal personliga faktorer. Däribland ovilja till hjälpsökande då socialarbetaren många gånger både personligen och professionellt kände behandlaren i missbruksfrågan och de var då oroliga över att kontakten inte skulle hållas konfidentiell. Det fanns därtill en oro över att hjälpsökande skulle innebära negativa faktorer för det egna yrkeslivet. Den enskilt största anledning till varför de avstod hjälpsökande var att de ansåg att de själva kunde hantera problemet. Ytterligare anledningar var att man ansåg att behandlingen var för kostsam, att det inte fanns någon behandling i närheten, att man inte kunde ta ledigt från jobbet, samt tanken att behandling inte hjälper.

Grear och Siebert återger båda hur kulturella uppfattningar och föreställningar bidrar till hur den enskilda individen uppfattar sitt missbruk, samt hur den allmänna uppfattningen i deras närhet är ett hinder för kontaktsökande. Även bland de professionella som i deras yrkesutövning behandlar missbruk kunde Siebert finna uppfattningar bland respondenterna som på olika sätt innebar hinder för att vända sig till missbruksvården. Deras studier är relevanta till min rapport på så vis att de belyser att den sociala kontext missbrukaren finns i utgör en viktig aspekt i vägen till hjälpsökande. Stigmatiseringen kring missbruk blir enligt min uppfattning tydlig, då även professionella behandlare själva väljer att inte söka hjälp med anledning att de är oroliga över att det ska hållas konfidentiellt eller inte.

Reynolds och Lehman (2003) undersökte (i studien kallad Employee Assistance Program) ett liknande fenomen huruvida arbetare var benägna att söka hjälp via företagsvården med hypotes utifrån att förekomst av hjälpsökande begränsades av socialpsykologiska tendenser såsom attityder, gruppsammansättningar och tillit till företagsledning. Urvalsgruppen som

slutförde testet utgjordes av 793 slumpmässigt valda arbetare som fick svara på ett anonymiserat test som sedermera analyserades av forskarna. Studiens resultat påvisade att narkotikabrukarna var mindre villiga att använda sig av företagsvården för hjälp än icke brukarna. Emellertid så var de missbrukare som var medvetna om vad hjälpprogrammet innebar och i sin tur inte tolererade missbruk bland sina kollegor, lika välvilligt inställda till programmet som icke brukare. Reynolds och Lehman drog vidare slutsatsen att insatserna för att få arbetarna att söka hjälp för sitt beroende borde riktas till arbetsplatsmiljö och den sociala kontext de ingick i av anledning att öka medvetenhet om vad hjälpen innebar och att den fanns att tillgå.

Johnson m.fl (2011) delar upp hjälpsökande processen i två distinkta steg. Dels gällande insikt om att vederbörande faktiskt har ett problematiskt bruk och erkänna att hjälp för problemet behövs. Det andra steget är gällande processen att faktiskt vidhålla behandlingsinsatsen. Ytterligare en aspekt på missbruksbehandling anser forskaren vara avsaknad av substansspecifik missbruksbehandling kopplat till geografisk placering av insatsen.

Polcin m.fl (2012) undersökte bakomliggande faktorer avseende alkoholmissbrukarens kontakt med beroendevården och fastslog att 90 % av de som sökt hjälp gjort så för att någon uppmanat dem att göra det. Forskarlaget kunde emellertid inte bringa klarhet i ifall hjälpsökarna sökt kontakt just på grund av någon uppmanat dem, men 74 % av urvalsgruppen om 476 personer hade känt sig tvingade att göra så, dock vittnade 80 % av hjälpsökarna att de även ville dricka mindre. Den största pressen att bli drogfri upplevde urvalsgruppen som mestadels bestod av vita (78 %) män (73 %), kom från den egna familjen och vänner. Ett mindre antal vittnade om att pressen att bli drogfri var arbetsrelaterad, (29.6 %).

Gayman m.fl (2011) studerade hjälpsökande tendenser bland unga vuxna missbrukare i 18-23 års ålder. 68 % av denna urvalsgrupp uppgav att de aldrig sökt hjälp för missbruket. Bland de som dock vänt sig till missbruksvården uppgav att de gjort så först efter ett till sju år in i missbruket. Emellertid förekom en etnisk variabel i urvalsgruppen, den folkgrupp som främst förekom bland hjälpsökarna var främst det vita (Non-Hispanic white), 48 %. Lägst förekommande var mörkhyade (African-Americans) 18,4 % av urvalsgruppen. Forskningsresultatet kunde också påvisa att faktorer som kön, antal år i missbruk och familjeförhållanden inte enskilt utgjorde faktorer som inverkar på fördröjning i hjälpsökande, emellertid var det vanligare att de vita i urvalsgruppen sökte hjälp tidigare än mörkhyade. Studien underströk även vikten i att vidare forskning gällande uppsökandeverksamheten bör riktas för att fånga upp dessa unga missbrukare tidigare.

Grieff & Skogens (2011) studerade viktiga förändringsfaktorer som initierade drogfrihet. En stor del av urvalsgruppen uppvisade liknande bakomliggande faktorer som utgjordes av interna faktorer bestående av egen insikt, livsföring och hälsa. Samt sociala faktorer bestående av sociala nätverk samt arbete och bostad. Studien påvisade också vikten av att den behandlande personal hade en positiv inställning till förändring hos missbrukaren. I början av behandlingen utgjorde den närmsta familjen en viktig aspekt. Senare i behandlingen belystes

även vikten av ett bredare kontaktnät samt nya sociala nätverk där respondenten kunde ingå i en gemenskap. Dessa nya nätverk utgjorde en viktig emotionell aspekt för respondenterna.

Tidigare forskning har även från Flynn m.fl (2003) har påvisat att de enskilt viktigaste faktorerna gällande återhämtning från missbruk är utöver den enskilda motivationen till förändring gällande sitt missbruk har varit inflytande från familjen, religiös och spirituellt motivation samt det stöd som givits genom behandlingsinsatsen.

Teoretiska utgångspunkter

Sverre Moe (1995 sid, 26) hävdar att all sociologisk teori och forskning innebär referenser till sociala system, även om de olika sociala perspektiven är flera så menar Moe att de alltid utgör en systemaspekt, systemteori. Därutöver bestämde jag mig sedermera för att använda mig av systemteori samt Bourdieus kapitalbegrepp vilket föreliggande studie kommer att behandla. Den teoretiska utgångspunkten i studien kommer främst ligga till grund för en förförståelse samt studiens analys av resultatet för att kartlägga data kopplat till frågeställning.

Historiskt perspektiv på systemteori

Systemteori är en ämnesövergripande utgångspunkt om systemlära i allmänhet, i regel utifrån cirkulärt tänkande, när en talar om läran om system inräknas ekosystem, fysiologiska system etc. Då teorin är applicerbar på en rad tvärvetenskaper vill jag påpeka att i mitt kapitel utgår jag ifrån systemteorin vad gällande sociologi. Filosofen Immanuel Kant presenterade begreppet system när han 1790 diskuterade Newtons aritmetiska sätt att resonera var tillförlitligt gällande död materia men menade själv att man borde förhålla sig till organismer som att de vore en del av ett system. Begreppet system presenterades alltså som att organismerna var en del av en helhet som interagerade på ett självorganiserande sätt, (Stacey, 2013).

Systemteori är en relativt ny tradition som varken förutsätter eller söker samhällets enhet eller dess styrande princip. Med den utgångspunkten finns det flera olika perspektiv att möta systemteorin med; vissa fokuserar på hur människor skapar system genom målinriktade handlingar, en del är intresserade av hur människorna själva representerar systemiska förhållanden och åter andra är inriktade på hur tänkande människor agerar i olika system. En del är intresserade av hur olika system fungerar i relation till varandra, andra är upptagna av hur de utvecklas. Signifikant för systemteorin är således att man ser till helheten utifrån den kontext med tillhörande hinder och möjligheter där den enskilda agerar, snarare än att lägga vikt på detaljer och enskilda beteenden, (Payne, 2008, s 215).

Att betrakta samhället som system är förvisso en lång tradition inom sociologin, Karl Marx talade om det kapitalistiska systemet och utilitaristiska tänkare förklarar samhället utifrån marknaden som system.

Ytterligare ett perspektiv att betrakta systemteorin ifrån, är det perspektiv som har kommit att växa fram under senare tid med representanter som Mead (Det sociala självet) är samspel mellan människa och system. Alltså hur människor genom samspel utvecklar ett system och sedan förhåller sig utifrån det systematiska sambandet. För att lyfta ett enkelt exempel vill jag påtala det exempel som ofta lyfts under utbildningen gällande förhållandet mellan lärare och elev i en undervisningssal. Genom samspelet har människan utvecklat att läraren befinner sig längst fram i salen och talar till eleverna som organiserat sitter eller står vid sina bänkar. Genom samspelet har människan här utvecklat ett system och det är underförstått att man orienterar och förhåller sig till det, man ifrågasätter inte lärarens auktoritet om det inte uppmuntras till. På samma sätt skulle inte en elev under föreläsningen ställa sig bredvid läraren, eleven har sin förgivna plats i undervisningssalen och läraren har sin som föreläsare. Trots att det inte finns några fysiska gränser som hindrar elev och föreläsare att byta plats, är det i systemets sammanhang underförstått att en förhåller sig enligt systemets förväntningar.

Systemteorin ses alltså som cirkulär vilket innebär att orsak och verkan inte är relevant i teorin. Därmed även sagt att systemteorin inte tar ställning till objektiva sanningar och finner därför ingen mening i att studera en persons beteende. Det är alltså inte intressant att ta reda på om person X är tystlåten för att person Y talar så mycket. Systemteoretikern skulle förklara det med att de i relation till varandra påverkar varandra i sammanhanget de ingår i, cirkulärt. Ett linjärt tänkande skulle utgå från orsak och verkan och försöka finna linjära samband baserade på att den ena beter sig på ett sätt för att den andra agerar på ett annat. Stor hänsyn beaktas i förhållande att tolka helheten och vikten av hur allt hänger ihop i kretslopp som rör sig tillsammans är central inom systemteorin, (Öqvist, 2008, Payne, 2008).

Systemteori som ligger till grund för det nätverksorienterade arbetet betraktas utifrån gemenskap som en socialväv eller ett nätverk av sammanhang där människor berör varandra, Andresen (2002) menar vidare att det betyder att det inte enbart är kärnfamiljen som innehar den avgörande betydelsen för familjens och den enskildes livssituation, utan även privata och offentliga nätverk. Nätverksarbetet innefattar i detta synsätt att man utnyttjar potential i det sociala nätverk och sammanhang som individen ingår i.

Den första som försökte utveckla en uttalad sociologisk teori om sociala system var Talcott Parsons, (Moe 1995, sid 29) som till skillnad från tänkare som Marx inte valde att enbart fokusera på samhället som sådant, utan på de sociala system som finns inom samhället. Parsons utgick från aktörer och aktörernas samspel och fastslog sedermera att ett socialt system är ett handlingssystem där aktörerna måste ta hänsyn till varandra. I ett senare skede kommer systemet att behöva ta hänsyn till andra system och när detta sker utvecklas ett supersystem där de olika systemen kompletterar varandra genom att fylla olika funktioner inom ett och samma överordnat nätverk. Detta leder enligt Parsons till uppkomsten av ett samhälle med integrerade delsystem.

Detta har emellertid lett till kritik av Parsons sätt att tolka systemteorin. Utifrån hans synsätt skulle systemteorin vara präglad av strukturfunktionalism och skulle sedermera leda till en schematism och logiska cirkelgångar, i och med att strukturen är given är även svaret givet. Genom detta synsätt skulle en fastslå att en familj utgörs av en struktur a funktionella roller

och den ena familjen skulle vara den andra lik, en logik man som betraktare direkt skulle fastslå att så inte är fallet. Alla system har verkligen inte samma struktur även om medborgare av ett samhälle på ett meso perspektiv underordnas samhället.

Nutida systemteori

Utvecklandet av systemteori kom sedan att förändras från att se strukturbegreppet som centralt till att fokusera på hur sociala system utvecklas och fungerar. Istället för att förminska levande varelser med fria viljor till enkla aktörer i fråga om schematisk funktionalitetsplacering i enkla strukturer gick en vidare till att betrakta dem att utgöra komplexa, anpassningsbara och målmedvetna sociala enheter. Det vill säga att systemteori karaktäriseras av liv där de sociala enheterna själva utvecklar systemet efter hur de finner det nödvändigt och funktionellt. Genom en förändring av synsättet öppnades andra möjligheter till uppfattningar och synsätt. Olika nätverk formar sig efter hur de finner det funktionellt. Det finns ingen objektiv enhetlig bild av hur de ska strukturera sig.

Förändringen av synsättet ledde alltså till att man kan studera familjen utifrån hur de själva valt att strukturera sitt system. Moe (1995) menar emellertid att även detta synsätt leder till kritiska frågor och en av svagheterna är att det blir för lätt att som betraktare uppfatta systemet som en spegling av objektiva och yttre förhållanden, det vill säga att en tror att alla sociala system opererar i en och samma upplevda verklighet och att de förändras utifrån hur systemet anpassar sig efter en sådan gemensam yttre miljö. Följaktigt fråga torde sedermera bli om alla uppfattar verkligheten likadant? Och i förlängningen *hur* de olika systemen själva betraktar sig istället för hur utomstående gör det. Vad Moe (ibid) kallar för systemförnuft, det vill säga ett systemspecifikt betraktelsesätt. Med detta i åtanke är inte systemet reaktivt betingat av omgivningen utan tvärtom. Det är utifrån hur systemet tolkar sin omgivning som de formar vad som är funktionellt för det. Olika system fyller dessutom funktionaliteter på olika sätt i olika system. Åter till familjeexemplet, en familj är ett system som format olika strukturer utifrån deras sätt att tolka omgivningen och slutsatser till vad som är relevant och funktionellt för den enskilda familjen. Tillskillnad från Parsons utgångsläge att systemet strävade efter en likartad struktur i fråga om integrerade mekanismer befinner man sig nu i en fråga om differens mellan systemen. Om omvärlden är föränderlig och inte statisk kommer även de olika systemen att fungera som dynamiska. Även om det inom systemteori påtalas att dessa förändringar sker successivt och långsamt.

Anders Arnsvik (2013, sid 258) hävdar att människor som finner sig i vad han kallar för samhällets utkanter ofta står utanför en form av gemenskap som icke missbrukande människor tar för givna och istället vänder sig till offentliga frivilligorganisationer för bekräftelse genom gemenskap.

Inom socialpedagogiken är nätverks orienterade arbetssätt sedan länge erkänt, (Andresen 2002). Forskning har påvisat det sociala nätverkets betydelse för människor i olika utsatta situationer, samspelet och det ömsesidiga beroendet uppfattas som avgörande för människans utveckling. Denna praxis utgår från systemteori och utgångspunkten är att mänskliga

problem kan och bör förklaras utifrån samspelet människor emellan. Människor ingår i komplexa system av andra människor. De olika systemen är således beroende av varandra och påverkar andra delar, vilket innebär att om en del i ett system förändras kommer man även kunna utläsa förändringar i andra delar, (Eriksson & Markström 2000 sid 137-140).

Föreliggande studie kommer att behandla systemteori utifrån samspel mellan människa och system avgränsat till formella och informella sociala system. Den teoretiska utgångspunkten i denna studie kommer även att ligga till grund för analysen av studiens empiri för att enligt ovanstående förklara vilka sociala nätverk som är särskilt viktiga för att den enskilde missbrukaren ska vända sig till behandlingsinstanser.

Sociala nätverk

Socialt nätverk är ett begrepp som i min studie används utifrån att förklara relationer som en person har till andra individer utifrån gruppen som mer eller mindre strukturerad, utgör ett kollektiv utifrån syfte eller känslomässig relation. Exempel på sådan distinktion är uttalade förpliktelser i form av formellt och informellt nätverk. Det formella nätverket kännetecknas av relationella skyldigheter och förväntningar vad gällande stöd och hjälp, exempelvis familjer knutna av biologiska band. Kännetecknen för det informella nätverket kan i kontrast bestå av vänner, arbetskamrater eller för individen viktiga professionella kontakter såsom i nätverket arbetande personer, (Andresen 2002).

Kritik mot systemteori

Kritik har riktats mot systemteorin som analysmodell då kritikerna hävdar att teorin bygger på ett harmoniskt förhållningssätt där man kringgår konflikter. Systemteori behandlar som bekant inte orsak och verkan utan ser till ett helhetsperspektiv där man inte söker efter definitiva sanningar (Öquist, 2008).

Kapitalbegreppen

Den numera sedan 2002 framträdande sociologen Pierre Bourdieu utvecklade ett flertal, för hans forskning, centrala begrepp som i min studie kommer att användas som ett komplement för att förstå individen utifrån systemteorin. Begrepp som Habitus, socialt-kulturellt- och symboliskt kapital kommer härmed ges utrymme i föreliggande kapitel.

I en studie Bourdieu utförde i modevärlden började han att använda sig av ett begrepp han kallade för "fält" vilket sedermera kommer att kallas för "habitus". Begreppet beskriver hur individer inordnade sig i grupper utifrån faktorer som utbildning, yrkestillhörighet eller status. Inom detta habitus kom även aktörerna att konkurrera med varandra i avseende gällande symbolvärden som ger makt och status inom gruppen som åsyftas inom deras habitus. Symbolvärden är alltså icke reella tillgångar som inom gruppen ses som värdefullt, exempelvis speciella kunskaper eller tillgångar, (Bourdieu 1994, genomgående resonemang).

Vid ett senare tillfälle studerade Bourdieu museibesökare och utvecklade i samband med det begreppet ”kulturellt kapital”. Bourdieu menade att museibesökarna genom förvärvade kulturmönster, förankrade i sociala och strukturella villkor i samhället i olika utsträckning åsatt ett kulturellt kapital i fråga om tolkningsmöjligheterna av konsten, alltså genom förvärvad kunskap från sitt habitus. Ordet kapital diskuteras alltså utifrån tillgångar på samma sätt som ekonomiskt kapital avser i vilken mängd en besitter materiella tillgångar och kunskap om ekonomins spelregler.

Socialt kapital behandlar i vilken omfattning individen besitter sociala tillgångar. Ett socialt kapital kan därav innebära släktskap, nätverk, kontakt med arbetskamrater eller människor från samma förening eller habitus, (Carle 2007 sid 373-410).

Metod

Föreliggande studie kommer att behandlas utifrån en induktiv ansats. Det vill säga att utifrån empirin försöka förklara kontaktsökandet och därtill ge ökad kunskap om vad det är som föranleder en första kontakt med socialtjänsten. Detta hoppas jag ska bidra till ett visst mått prevention av LVM omhändertagningar, dessutom hoppas jag som forskare tillgodoses en god bild av klientens ontologi, det vill säga hur klienten själv upplever sin verklighet.

Inhämtandet från empirin bedömer jag måste ske genom en kvalitativ studie där missbrukare deskriptivt av benämner sin livssituation, där jag som forskare genom öppenhet för klientens historia, erfarenheter och prioriteringar bildar en uppfattning om hur denne beskriver världen. Detta baserar jag med åtanke i att droger har kognitiv påverkan av kroppen. En situation sett från en icke missbrukare kan se radikalt annorlunda ut jämförelse med en missbrukare. Genom intervjun kan jag som forskare låta missbrukaren narrativt deskriptiv förmedla dennes livsvärld, (Kvale & Brinkmann 2009, sid 40-43, 68), (Månson 2000, sid 52, 116).

Resultatet av studien som anskaffats genom intervju har genom analyserats genom en kategoriserande/tolkande narrativ utgångspunkt. Jag som forskare har genom mina frågor i ett första steg kategoriserat enligt: Första erfarenheter kring missbruk, vändpunkt, hjälpsökande och fortsatt nykterhet. Efter att kategorisering skett har jag som forskare analyserat respondenternas svar för att i varje kategori finna nyckelord och genom en närmare kategorisering av detta finna övergripande mönster som var gemensamma mellan respondenterna, (Jonsson, Heuchemer & Josephsson 2012). I föreliggande studie har kategorisering skett under termerna materiell samt relationellemotionell sfär (se figur 1). Utgångspunkten i kvalitativ ansats fastslogs för att finna en djupare förståelse för respondentens historia än vad som kunnat uppnås genom annan metod, (Bryman 1997).

Figur 1

Formella system	Informella system	Materiella faktorer	Emotionellrelationella faktorer
<i>Exempelvis: Familj knutna av biologiska band</i>	<i>Exempelvis: Professionella relationer såsom behandlare-klient. Samt vänner, individer med emotionella förväntningar av varandra</i>	<i>Exempelvis: Enskilt materiella faktorer som utgör vinsten av drogfrihet</i>	<i>Exempelvis: Bättre relation till den egna familjen som utgör vinsten av uppnådd drogfrihet</i>

Intervjuerna har spelats in med hjälp av diktafon och jag som intervjuare har under intervjun har tagit stödande anteckningar. Det inspelade materialet har senare transkriberats, tematiserats, kategoriserats och vidare analyserats utifrån den skrivna texten genom återkommande och liknande beskrivelser som återgivits av respondenten.

Litteraturanskaffning

Litteraturanskaffningen har i huvudsak skett genom databaserna Academic Search Elite, Proquest samt socialvetenskaplig tidskrift som har gjorts tillgänglig genom Högskolan Västs bibliotek. I Proquest har sökningar sedermera gjorts i Social services abstract. Många av de relevanta artiklarna har emellertid inte varit tillgängliga i fulltext. I vissa fall har även beställningar av litteratur gjorts från andra svenska universitet. De primära sökorden i databasen har varit "Substance abuse, "Help seeking" "System theory" samt "Drug abuse". Ingen trunkering har gjorts i sökandet och samtliga artiklar har varit Peer reviewed. Litteratur i bokform har tillförskaffats genom sökning i Libris som är högskolans databas över tillgänglig litteratur. Jag har även genom att läsa andra skribenter hittat intressanta källor jag sedan följt upp. I vissa fall har jag även funnit ursprungskällan som tidigare varit refererad i de texter jag läst.

Konstruktion av intervjuguide

Då jag är intresserad av att bilda mig en uppfattning av den enskilde missbrukarens livsvärld är enligt mig en självklar ansats i intervjun en semistrukturerad livsvärldsintervju, (Kvale & Brinkmann, 2009 sid 19). Där introducerar jag som intervjuare ett ämne till klienten och följer därefter upp svaren på frågorna. Denna metod kallas även för halvstrukturerad, vilket innebär att jag definierar och kontrollerar samtalet, men att respondenten i stora drag benämner och återger sin historia och erfarenhet ur fri struktur. Den halvstrukturerade intervjun ämnar till att försöka förstå upplevelser i klientens livsvärld utifrån en tolkning av vad klienten beskriver. Kvale & Brinkmann (2009, sid 43) beskriver att den halvstrukturerade forskningsintervjun varken är öppen eller slutet, utan att den utförs enligt en intervjuguide som fokuserar på att belysa teman och som kan innehålla förslag till frågor.

Intervjun transkriberas senare och materialet som skrivs ut är sedan grunden för analysen.

Denna intervjumetod bedömde jag även som mest lämpad för mitt syfte då den lämnar utrymme för följdfrågor och oväntade fördjupningar. På så vis kan även jag som intervjuare fånga tillfällen då min klient vill fördjupa något som denne upplevt som extra viktigt i sin historia. Därtill kan jag forma intervjuguiden allt eftersom samtalet pågår. Emellertid har jag dock en guide att utgå ifrån om det skulle uppstå hinder på vägen, eller ifall intervjupersonen inte vet vart en ska börja.

Etik

De forskningsetiska aspekterna som framställts av Vetenskapsrådet (2011) avseende de fyra centrala principerna: Informationskrav, samtyckeskrav, konfidentialitetskrav och nyttjandekrav som har till syfte att reglera relationen mellan forskare och respondenten, har tagits i beaktande genom att jag vid den inledande kontakten kort informerat respondenten om dem. Samt att i missivbrevet lyft den etiska aspekten för respondenterna där intervjuobjektet upplystes om den fullständiga diskretionen i studien, att jag som forskare garanterade dem konfidentialitet genom att ingen utom jag och min handledare kommer att besitta kunskap om deras identitet. Respondenterna informerades dessutom att de när som helst under intervjun och studiens bildande kunde avsäga sig delaktighet och därtill även strykas ur materialet.

Under studiens gång har även materialet rörande deltagarna förvarats på sådant sätt att ingen har kunnat bilda sig kännedom om vilka deltagare som florerar i projektet, bortsett från personalen på samtals mottagningen där deltagarna är aktuella. Emellertid har dock ett sådant mått av anonymisering av materialet förekommit att avsikten har varit att inte ens de ska kunna bilda sig kännedom om vem som sagt vad. Deltagarmaterialet har förvarats på två separata, låsta utrymmen utan möjlighet till sammankoppling. Deltagarna har även informerats om att så fort studien är avslutad kommer all materiel som behandlar dem, förutom det färdiga resultatet att makuleras, (Kvale & Brinkmann, 2009).

Beaktande har även tagits till att intervjun kan innebära ett visst mått av psykisk belastning genom att en benämner sitt förflutna för någon som står utanför den egna umgängeskretsen och professionella nätverk. Därav har även samtliga deltagare i studien givits möjlighet till extra samtalsstöd genom mottagningen där den enskilde är aktuell för behandling.

Urval

Utgångspunkten jag haft som forskare i föreliggande studie har varit att kontakten påbörjas och avslutas på deltagarens villkor.

Ett missivbrev skickades ut till en behandlingsmottagning för missbrukare. Personalgruppen på arbetsplatsen gjorde sedermera en förhandsbedömning av vilka som eventuellt skulle vara lämpliga att intervjua. Beaktande togs av dem på grunder om att hindra risken för återfall genom att välja dem som professionella behandlare bedömde vara lämpliga för deltagande i studien. Missivbrevet förmedlades därefter till respondenten och de fick själva ta ställning till om de ville medverka eller ej. Personalen på mottagningen förmedlade i vissa fall kontakten mellan mig och deltagaren, i annat fall kontaktade deltagaren mig direkt. Intervjuerna har utförts på platser utifrån deltagarens eget önskemål. Däribland har intervjuer genomförts såväl i mitt och deltagarens hem. Det fanns även möjlighet att genomföra intervjuerna på mottagningen respondenten var aktuell på för behandling. Emellertid valde ingen av studiedeltagarna det alternativet.

Urvalsgruppen har varit bestående av missbrukare i aktiv behandling och en urvalsgrupp om fem informanter var vid inledningsskedet aktuella för intervju. Emellertid har det under

studiens gång förekommit ett bortfall om två respondenter. Varför enbart tre intervjuer har varit möjliga att genomföra. Ingen avgränsning har gjorts vad gällande substansbruk då föreliggande studie inte initialt behandlar droganvändning som sådan. Av hänseende gällande att varje respondent om deltagit i studien har lovats full anonymitet har jag sedermera övervägt att ej publicera mer explicita uppgifter rörande deras personliga situation.

Validitet och reliabilitet

Validitet behandlar huruvida forskaren kan visa att insamlad data är exakta och träffsäkra. Grundade data är i föreliggande studie genom kvalitativ metod inhämtats på fältet och har sedermera grundligt analyserats. I slutet av intervjun har det i samtliga fall skett en återkoppling för att bekräfta bilden respondenten återgett av sin livshistoria under samtalet.

Reliabilitet behandlar om studiens utfall skulle bli detsamma om den genomförts av annan forskare. I föreliggande studie har forskningsförfarandet beskrivits och grunddata finns sparat för granskning. Emellertid finns en kritik mot kvalitativa studier huruvida data kan bevisas exakta och träffsäkra då det den kvalitativa forskningen inte finns något absolut rätt, (Denscombe 2009).

Reflektion har gjorts avseende det begränsade antalet respondenter i studien. Skribenten är väl medveten att det i arbetet är för få respondenter för att ett precist tillförlitligt resultat, vilket diskuteras mer utförligt under generaliserbarhet. Vidare har studien haft en tidsmässig begränsning om tio veckor. Vid händelse av en eventuell uppföljning av studien bör således antalet respondenter utökas. Dock har de intervjuer som genomförts kunnat påvisa ett resultat som nedan presenteras.

Generaliserbarhet

Kvale & Brinkmann (2009) omnämner att kritik gentemot den kvalitativa forskningsstudien behandlar huruvida studien går att generalisera vilket skulle förutsätta att empirins data är tillförlitlig i samtliga avseenden, oavsett vart studien återgenomförs. Då föreliggande studie enbart återger en verklighetsbeskrivning av tre missbrukare från samma geografiska och historiska kontext är det självklart att möjligheten till generaliserbarhet är ytterst begränsad och kan på sin höjd presentera en vägledning för kommande forskning kring ämnet. Kvale & Brinkmann (ibid) delar upp en studies generaliserbarhet i tre former, naturalistisk, statisk och analytisk. Föreliggande studie har en analytisk förhållning till generaliserbarheten. Genom att jag presenterar en teoretisk utgångspunkt med tidigare forskning ämnar jag presentera en analyserad empiri och därmed rapportera de iakttagande jag gjort. Det underliggande målet med studien är således att utöver syftesbeskrivningen även ge läsaren en förståelse för hur en grupp missbrukare i Västra Götalands län, 2015 återger sin missbrukshistoria för att bilda en uppfattning om vilka personer i vilken kontext som är viktig för dem.

Resultat och analys

Beskrivning av respondentgruppen

Som tidigare i studien presenterats under urvals i avsnittet ”metod” har urvalsgruppen hämtats från en öppenvårdsmottagning inom socialtjänsten. Samtliga respondenter var under intervjutillfället i aktiv behandling. I analysdelen nedan kommer respondenterna att återges enligt 1, 2 och 3. De olika respondenterna har varierande kön och åldersspann. Gemensamt för respondent 1 och 2 är att de båda har mångårig erfarenhet av alkoholmissbruk och en relativt kort nykterhet. Samtliga är av skandinaviskt ursprung. Respondent 3 befinner sig i efterbehandling vilket initialt innebär att denna varit drogfri under en längre tid, I detta fall en flerårig dokumenterad avhållsamhet från kontrollerade substanser. Gemensamt för dem samtliga är att de vänt sig till socialtjänstens missbruksbehandling avseende sin missbruksproblematik som för dem samtliga är mångårig. Någon närmare presentation av respondenterna kommer i föreliggande studie inte att ges av etiska samt konfidentiella övervägande gällande deras integritet och anonymitet (Vetenskapsrådet 2009). Emellertid kommer deras erfarenheter av hjälpsökande och missbruk samt erfarenheter från behandling presenteras under detta kapitel.

Initiering av hjälp sökandet

Respondenterna har vid intervjutillfället var och en återgivit enskilda faktorer till varför de vänt sig till behandlingsinstanser. Genom schematisering och kategorisering som framkommit genom analys av empirin har fyra fält kunnat utläsas (presenterat under metod i föreliggande studie).

Sociala nätverket

Det sociala nätverket innefattar den sociala omgivningen respondenterna återgivit varit viktiga avseende varför de sökte missbruksvård. I föreliggande studie har dessa nätverk kategoriserats enligt formellt och informellt system. Respondent 1 återgav att den numera framlidne modern varit en viktig motivator för att respondenten skulle vända sig till missbruksbehandlingen. Emellertid underströk respondenten att modern inte utgjort en viktig person för att respondenten skulle bli drogfri, utan att kontakten med socialtjänstens missbruksvård var ett tvång för att respondenten inte skulle hamna i fängelse och att det var respondentens missbrukarvänner som hjälpt denne till behandlingsinstansen. Grear (2012) återgav att en kultur inom ett socialt nätverk kan utveckla attityder till hjälpsökande, i Grears studie beskrev hon en ”anti-hjälpsökar” attityd, men inom respondentens habitus (Bourdieu 1994) bland aktiva missbrukare uppmanades det snarare att söka behandlingsinsats.

Ovanstående återgivning från respondenten kan väl kopplas till Polcin m.fl (2012) som underströk att 90 % av de som vänt sig till behandlingsinsats gjort så för att någon uppmanat dem till att göra så. 74 % av dessa hade dessutom känt sig tvingade att söka hjälp. Vilket väl

kan kopplas till att respondent 1 vänt sig till missbruksvården för att undkomma fängelsestraff. Det sociala nätverk som i detta fall varit viktigt för respondent 1 utgjordes alltså av det informella systemet bestående av dennes missbrukarvänner, (Andresen 2002).

Respondent 2 återgav vid intervju att dennes formella nätverk, dennes syster varit en betydande faktor för att respondenten valde att söka behandling för missbruket (Andresen 2002, Polcin m.fl 2012). Respondenten underströk vid flera tillfällen under intervjun att systemen själv aldrig haft problem med kontrollerade substanser och därtill utgjorde en särskild motivationsfaktor avseende framtida avhållsamhet. Vidare hade respondenten valt att bryta med sitt tidigare kontaktnät bestående av missbrukande vänner. Respondentens sociala kapital (Carle 2007) utgörs vid intervju tillfället alltså främst av den närmsta familjen. Respondenten återgav att denne kom till insikten att genom sitt mångåriga alkoholmissbruk hade försummat sin familj, främst sina barn och att en bättre relation till dessa var signifikant för att upprätthålla drogfriheten. Respondenten vände sig primärt till sjukvården för att få hjälp men upplevde inte sig väl bemött av dem varför hjälpsökarprocessen vid det tillfället avslutades. Först senare när respondenten blev tvungen att söka försörjningsstöd från socialtjänsten informerade socialsekreteraren att det fanns missbruksbehandling att tillgå på socialkontoret. Vilket respondenten inte var medveten om. Respondentens beskrivning kan kopplas till Johnson m.fl (2011) som återgav att hjälpsökande processen föranledes av att missbrukaren kommer till insikt att ett problematiskt förhållningssätt till drogen föreligger. Respondenten återgav även att den egna familjen är särskilt viktig för att vidhålla drogfriheten, (Grieff & Skogens 2011, Flynn m.fl 2003).

Respondent 3 beskrev i likhet med respondent 2 att det var respondentens syster som uppmanat respondenten till att söka hjälp för sitt missbruk då respondenten var aktuell för barnahavande (Andresen 2002, Polcin m.fl 2012), Respondenten återgav därtill att det var det stundande föräldraskapet som fungerande som ett uppvaknande att missbruket ej längre var hållbart (Johnson m.fl 2011). I ett vidare skede av behandlingen återgav respondent 3 att den övriga familjen blev särskilt viktig. Emellertid kände sig respondenten inte trygg i sin nya identitet som drogfri och upplevde att den gamla bekantskapskretsen inte accepterade respondenten i sitt nätverk längre. Detta kan väl kopplas till Grear (2012) avseende att det sociala nätverket respondenten ingick i utvecklat en "icke hjälpsökar" kultur och avvisade respondenten när denne blev drogfri. Emellertid valde respondenten sedermera att flytta och söka efter ett annat sammanhang att ingå, (Grieff & Skogens 2011).

Gemensamt för respondent 2 & 3 är således att det formella systemet bestående av den närmsta familjen är dem som signifikant utgjort att de valt att vända sig till missbruksvården. Respondent 1 återgav att det var genom det informella systemet som utgjordes av missbrukarvänner som behandlingskontakten först initierades efter att respondenten var aktuell för ett fängelsestraff. Signifikant gemensamt för samtliga respondenter var att någon uppmanat dem att söka hjälp (Polcin m.fl 2012). Respondent 2 & 3 återgav emellertid att de själva kommit till insikten att deras missbruk ej längre varit hållbart och att de medfört betydande problem i deras livsföring, (Johnson m.fl 2011).

Incitament för fortsatt drogfrihet

Utöver vad som fick dem att vända sig till missbruksvården har respondenterna även återgett enskilt viktiga anledningar har fortsätta sin avhållsamhet gentemot droger. Respondent 1 återgav vid intervjutillfälle att hot om fängelse var det som fick den att vända sig till missbruksvården. Emellertid återgavs även faktorer gällande att återta körkortet som transportstyrelsen återkallat av anledning av värdet på de leverprover som lämnats tidigare. Vidare återgav respondenten en materiell inställning till avhållsamheten från droger, nedan återgivit i citat:

”Jag vill inte supa ihjäl mig i princip. För då får jag sälja kåken och allting änna. Jag vill ju ha körkort, jag vill inte sälja huset jag vill tillbaka till samhället så att säga... Jobba och grejjer änna”. - Respondent 1.

Respondent 1 återger ovan att faktorer som att ha kvar sin villa och återta körkortet är ett steg tillbaka till samhällsgemenskapen, faktorer enligt ovan kan väl förstås i relation till Grieff & Skogens (2011) som menade att bostadssituation i tidigare forskning varit en förankrad variabel till fortsatt drogfrihet. Respondenten återger även här en insikt i att missbruket blivit så omfattande att om det inte avbryts kommer det att leda till att denne super ihjäl sig (Johnson m.fl 2011). Respondent 1 utelämnade familjens roll helt i frågan avseende hur de varit viktiga i fortsatt drogfrihet. Emellertid tillskrev respondenten behandlaren en central del i fortsatt nykterhet då behandlaren har kommit att bli en viktig person i respondentens nätverk och benämnde under intervjutillfället även henne som en extra mamma. Detta kan väl sättas i relation till Flynn m.fl (2003) som menade att det stöd som förmedlats under behandlingsperioden utgör en viktig faktor för fortsatt avhållsamhet.

Respondent 2 återgav vid intervju tillfället att den enskilt största motiverande faktorn till fortsatt avhållsamhet från droger var den förbättrade relationen till sina barn. Respondenten återgav att den numera nyktra synen på tillvaron fungerande motiverande till avhållsamhet då respondenten nu förstod vilken problematisk förhållning respondenten haft till alkohol och vad det inneburit för respondentens familj (Johnson m.fl 2011). Respondenten benämnde familjen som en återkommande viktig faktor för avhållsamhet, vilket jag valt att kalla för emotionellrelationell faktor.

”Det är ju mina barn framförallt. Du vet alltså, ju mindre man dricker ju mer insåg jag liksom hur jävla mycket jag hade försummat dem. Det kommer ju liksom såhär... Du vet när en tänker lite klarare på saker och ting så” – Respondent 2

Respondenten beskrev även boendet varit en viktig del i nykterheten (Grieff & Skogens 2011). Genom att respondenten nu hade förändrat sin boendesituation beskrev respondenten att det var längre till det tidigare umgänget och miljön som förknippades med missbruk. Flytten innebar emellertid inte ett långt geografiskt avstånd utan var relativt kort. Emellertid upplevde respondenten själv ett miljöombyte vilket även tillskrevs som en viktig faktor.

Respondent 3 återgav att den enskilt viktigaste faktorn för fortsatt avhållsamhet är föräldraskapet, vilket också var anledningen till att respondenten efter påtryckningar valde att söka behandling för missbruket. Respondent 3 återgav i likhet med respondent 2 att familjen är det fortsatt viktigaste gällande drogfriheten, samt att respondenten valt att flytta från sin tidigare missbruksmiljö. Efter flytten har även delar av det gamla informella nätverket bestående av viktiga drogfria vänner följt med vilket respondenten upplevt som viktigt. (Grieff & Skogens 2011). I dagsläget upplever respondent att den närmsta familjen som särskilt viktiga (Andresen 2002). Sedan en tid tillbaka har även respondenten en tillsvidare anställning och är positiv till det nätverk som idag utgör den sociala kontext som respondenten ingår i, (Payne, 2008).

Ett särskilt utmärkande drag bland respondent 1 och 2 är att ingen av dem tillfrågade har återgett att de direkt vänt sig till socialtjänsten för behandling. Respondent 1 återgav att den blev ”guidad” av missbrukarvänner till beroendevården och hade själv ingen kunskap om vart den kunde vända sig för att få hjälp. Respondent 2 återgav i intervju att denne först vänt sig till sjukvården där respondenten upplevde att den inte blev tagen på allvar utan istället erbjöds medicin för att bättra det generella måendet. Först vid ett senare skede när respondenten var aktuell för försörjningsstöd informerade socialsekreteraren att hjälp fanns att tillgå vid en annan sektion på Individ- och familjeomsorgens kontor, vilket respondenten enligt utsago inte var medveten om. Respondent 3 återgav att den i ett första skede själv försökte ta sig ur missbruket genom att isolera sig från omgivningen. När en anhörig sedermera gjorde en orosanmälan till socialtjänsten kontaktades respondenten som då upplystes om vilka möjligheter till hjälp som fanns och därtill även ansökte om behandling.

Sammanfattande diskussion

Syftet med föreliggande studie var att kartlägga vad som för en missbrukare föranledde kontakten med socialtjänsten i fråga om hjälpsökande för missbruksproblematiken och kartlägga vilket socialt system missbrukaren befann sig inom samt att finna enskilt viktiga faktorer för hjälpsökande. Det systemteoretiska perspektivet användes som ett hjälpmedel för att kategorisera vilket socialt system som i huvudsak var viktigt i fråga om vägen till missbruksbehandling.

- Vad/Vilka omständigheter föranledde kontaktsökandet med socialtjänstens beroendevård?

Samtliga respondenter hade enskilt viktiga incitament för att uppnå drogfrihet. Respondent 1 återgav ett tydligt materialistiskt mål, i kontrast återgav de två andra respondenterna att de ville ha en bättre relation till sin familj.

- Inom vilket system ingår individen vid tidpunkt för kontaktsökandet?

Respondent 2 och 3 berättade vid intervjun att det var det formella nätverket bestående av den närmsta, biologiska familjen som utgjort en särskilt viktig faktor att de vänt sig till missbruksvården. Gemensamt för samtliga respondenter är att någon uppmanat dem att göra så. Respondent 1 återgav att det var missbrukarvännerna som först var honom behjälplig i hjälpsökandet.

- Vad kännetecknar systemet som individen ingick i vid tidpunkt för kontaktsökandet?

Bortsett ifrån att familjen utgör en särskilt viktig aspekt, som fastslagits i denna studie hade denna frågeställning för avsikt att kartlägga karaktäristiska drag i nätverket. I huvudsak har dessa utmärkelser inneburit att de i första hand varit knutna av biologiska band. I andra hand har de varit motiverande och behjälpliga till missbrukaren i fråga om hjälpsökande. Inget känt missbruk har funnits bland dessa anhöriga och bland de vänner som omnämnts som viktiga har de även beskrivits som mycket goda vänner. Undantaget respondent 1 som återgav att det var kretsen av missbrukarvänner som hjälpte respondenten till behandling.

Analysen av empirin påvisade alltså att samtliga respondenter hade enskilt viktiga incitament för att uppnå drogfrihet. Den gemensamt vanligaste faktorn var dock en bättre relation till sin familj och de egna barnen vilket väl har kunnat kopplas till tidigare forskning såsom Grieff & Skogens (2011), Gayman m.fl (2011) Flynn m.fl (2003) som pekade att interna faktorer såsom egen insikt, socialt nätverk, livsföring och hälsa var särskilt betydelsefulla gällande huruvida en individ vände sig till missbruksvården. Bland respondenterna i studien föranleddes kontakten i samtliga fall genom att någon uppmanat dem att söka hjälp, vilket kan kopplas till Polcin m.fl (2012) som i sin studie fastslog att den största pressen att bli drogfri kom från den egna familjen och vänner. Vilket både respondent 2 & 3 återgivit i intervjuerna. Respondent 2 & 3 har alltså kategoriserats enligt att det formella systemet (Andresen 2002)

har varit särskilt betydelsefullt i fråga om att bli drogfri, de båda respondenterna har därtill även kategoriserats enligt att ha emotionellrelationella incitament till uppnådd drogfrihet (kategorisering beskriven under metod delen). Respondent 1 återgav att det var missbruksvänner som hjälpte respondenten till behandlingskontakt efter att respondenten var aktuell för fängelsestraff. I det fallet fanns även stark materiell motivering till drogfrihet. Likt med Johnson m.fl (2011) beskrev respondenterna att de vid något skede själva kommit till insikt i att deras förhållningssätt till rusmedel medfört betydande problem i deras livsföring.

I studien valde jag även att peka på den etniska aspekten av respondentgruppen efter att Gayman m.fl (2011) lyft fram att de främst förekommande missbruksklienterna var ljushyade. Detta är en faktor jag reflekterat över huruvida jag skulle betonat eller inte. Det intressanta enligt min åsikt är inte vilken färg den enskilde har på sin hud. Utan ifall det är ett samhällsproblem att inte nå ut till alla samhällsgrupper. Som diskuterats under ”Urval” är min respondentgrupp för liten för att dra generella slutsatser, men Gayman (ibid) lyfter fram att 48 % av urvalsgruppen i deras studie bestod av ljushyade medan 18,4 % bestod av mörkhyade och 33,6 % vara av latinamerikanskt ursprung. Även Polcin m.fl (2012) återger stora etniska differenser i urvalsgrupp, deras studie utgjordes av 78 % vita och av dem var 73 % män. I min urvalsgrupp var samtliga ljushyade av skandinavisk härkomst.

Gayman drog slutsatsen att vidare forskning gällande uppsökarverksamheten behövs då det förelåg en differens gällande att ljushyade i större utsträckning sökte hjälp i ett tidigare skede än de mörkhyade. En fråga som väcks inom mig är inte om ljushyade i större utsträckning har missbruksproblematik, utan om traditionellt uppsökande arbete inte når ut till samtliga samhällsgrupperingar i en tid av stora migrationsströmningar som präglar samhället i stort idag. Detta resonemang är även applicerbart till Grear (2012) samt Siebert (2005) som båda återger hur kulturella uppfattningar och föreställningar bidrar till hur den enskilda individen uppfattar sitt missbruk, samt hur den allmänna uppfattningen i deras närhet är ett hinder eller inte för hjälpsökande även Bourdieus (1994) habitus begrepp är applicerbart huruvida en grupp människor agerar inom ett fält.

Föreliggande studie har alltså påvisat vikten av den närmsta familjen och andra sociala nätverk i frågan om de söker hjälp eller inte. Genom tidigare forskning har därtill en rad olika inverkan faktorer utkristalerats såsom kön, etnicitet, kulturella uppfattningar, livsföring och boendesituation. Min uppfattning och en slutsats av materialet jag vill dra, är att socialtjänsten bör arbeta med samhällsinformation för att göra medborgarna medvetna om att hjälp finns att tillgå och vart den finns. Ett sådant informationsutskick för sedermera med stöd av Reynolds & Lehman (2003) förtydliga hur ett eventuellt hjälpprogram kan se ut. Forskarna menade att ju mer införstådda missbrukarna var med hjälpprogrammet, ju mer positiva var de till att delta i sådan insats.

Ur ett socialpedagogiskt synsätt är empirin som utkristalerats i föreliggande studie en god förförståelse för hur social arbetare med hjälp av det sociala nätverket kan bryta den exkludering som missbrukare möter i samhället, (Madsen 2006). Svårigheten som jag tolkar den kommer fortsatt att vara att motivera missbrukaren till hjälpsökande. Den

socialpedagogiska interventionen (Madsen 2006) och delaktighetsfrämjande åtgärder (Nilsson & Fast 2013) kan främjas utifrån ett gott första möte, vilket i första hand förutsätter att man nått ut till målgruppen samt i sin tur sätter vikt i hur socialarbetaren bemöter missbrukaren och dess anhöriga. Avseende socialt arbete i praktiken vill jag påstå att denna påvisat vikten av att involvera missbrukarens nätverk i missbruksbehandlingen. Nätverksarbetet innefattar i detta synsätt att man utnyttjar potential i det sociala nätverk och sammanhang som individen ingår i, i denna studie har två av tre respondenter återgivit att just det sociala nätverket har spelat en betydande roll i vägen till missbruksbehandling (Andresen 2002).

Förslag till vidare forskning

Vid vidare forskning kring studiens frågeställningar skulle jag förespråka genomförandet med en kvantitativ ansats och inhämta data från en betydligt större urvalsgrupp. Även om min uppsats väl kan fungera som en pilotstudie har varken tid eller resurser funnits till att inhämta data från en större respondentgrupp. Ändock vill jag hävda att min studie har påvisat utmaningar och situationer en missbrukare ställs inför idag. Missbruk kommer fortsätta att vara ett samhällsproblem och tidigare forskning här i sin tur påvisat vikten av vidare forskning kring varför missbrukare i stor del inte kommer till behandling och i de fall dem faktiskt gör det, har de redan ett mångårigt missbruk bakom sig. Personligen förespråkar jag en fördjupad studie med utgång i min frågeställning för att säkerställa eller dementera de slutsatser föreliggande studie fastslagit.

Referenser

Andresen Ragnhild (2002), *Sociala nätverk, grupper och organisationer. Praktiskt arbete och teoretisk reflexion*, Natur och Kultur, Stockholm.

Arnsvik Anders, Eriksson Lisbeth, Fast Marianne, Nilsson Gunilla, Svensson Lars A, (red.), (2013), *Gemenskaper – Socialpedagogiska perspektiv*, Daidalos AB, Göteborg.

Bryman Alan (1997), *Kvalitet och kvantitet i samhällsvetenskaplig forskning*, Studentlitteratur AB, Lund.

Bourdieu Pierre (1994), *Praktiskt Förnuft. Bidrag till en handlingskraft*, Daidalos AB, Göteborg.

Carle Jan, Månson Per (red.), (2007) *Moderna samhällsteorier – traditioner, riktningar, teoretiker*, Åttonde upplagan första tryckningen, WS Bookwell AB, Finland.

Denscombe Martyn (2009), *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna*, andra upplagan, Studentlitteratur AB, Lund.

Eriksson Lisbeth, Markström Ann-Marie (2000), *Den svårfångade socialpedagogiken*, Upplaga 1:15, Studentlitteratur AB, Lund.

Flynn M Patrick, Joe W George, Broome M Kirk, Simpson D Dwayne, Brown S Barry (2003), Looking back on cocaine dependence: Reasons for recovery, *American Journal on addictions*, Vol 12, Issue 5, p398-411, Oct-Dec 2003

Gayman D Mathew, Cuddeback S Gary, Morrissey P Joseph (2011), *Help-Seeking Behaviors in a Community Sample of Young Adults with Substance Use Disorders*, *Journal of Behavioral Health Services & Research*, 38:4, October 2011.

Grear Karen (2012), *The impact of perceived self-control over treatment Access, Appriasal of the consequences of substance use, self-reliant attitude against help-seeking and perception of workplace colture on behaviroal intention to seekf treatment for suvstance abuse among union construction workers*, The Facualtu of the national catholic school of social service of the catholic university of America.

Grieff Von, Ninive & Skogens, Lisa (2011). *Förändringsprocesser i samband med missbruksbehandling –vilka faktorer beskriver klienter som viktiga för att initiera och bibehålla positiva förändringar?* [Elektronisk] *Nordic studies on alcohol and drugs*, 2012, 29, 195 –209

Johnson D Sharon, Stiffman Arlene, Hadley-Ives Eric, Elze Diana (2013), *An Analys Of Stressors And Co-Morbid Mental Health Problems That Contribute To Youth's Paths to*

Substance-Specific Services, The Journal of Behavioral Health Services & Research, Nov 2011;28,4, pg 412.

Jonsson m.fl i Granskär Monica Höglund-Nielsen Birgitta (red.), (2012), *Tillämpad Kvalitativ forskning inom hälso- och sjukvård*, andra upplagan, Studentlitteratur AB, Lund.

Kvale Steiner, Brinkmann Svend (2009), *Den kvalitativa forskningsintervjun*, upplaga 2:5, Studentlitteratur AB, Lund.

Madsen Bent (2006), *Socialpedagogik: Intergration och inklusion i det moderna samhället*, Studentlitteratur AB, Lund.

Moe Sverre (1996), *Sociologisk betraktelse – En introduktion till systemteori*, Studentlitteratur AB, Lund.

Månson Per (2000), *Båten i Parken*, Femte upplagan, första tryckningen, Norstedts AB, Falun.

Olausson Solveig (2008), *Kvinnor med substansmissbruk och psykisk ohälsa*, Göteborgs Universitet, Samhällsvetenskapliga fakulteten.

Payne Malcolm (2008), *Modern teoribildning i socialt arbete*, Upplaga 2:1, Stockholm, Natur & Kultur.

Polcin Douglas, Korcha Rachael, Greenfield Thomas K, Bond Jason, Kerr William (2012) *Pressure to reduce drinking and reasons for seeking treatment*, Contemporary Drug Problems Winter 2012, Vol. 39 Issue 4, p687-714. 28p.

Ramstedt Mats, Sundin Erica, Landberg Jonas, Raninen Jonas (2014) *En miljon svenskar beräknas ha problem med missbruk och beroende*, Alkohol & Narkotika, Nr 2, 2014.

Reynolds G Shawn, Lehman EK Wayne (2003), *Levels of substance use and willingness to use employee assistance program*, The Journal of Behavioral Health Services & Research, 30.2 (Apr-Jun 2003), 238-248.

Richtert Torkel, Månsson Sven-Axel, Laanemets Leili (2011), *Kvinnor som injicerar heroin respektive amfetamin. – Skillnader i social situation, erfarenhet av behandling och önskemål om hjälp*. Socialvetenskaplig tidskrift nr 2 2011.

Siebert Darcy Cley (2005), *Help seeking for AOD misuse among Social Workers: Patterns, Barriers, and Implications*, Social Work 50.1, Florida, 65-75.

Socialstyrelsen (2014), *Vuxna personer med missbruks- och beroendeproblem samt övriga vuxna . insatser år 2013*.

Stacey Ralph (2013), *Sätt att se på styrning I den offentliga sektorn*, (Red), *Tänk om: Systemiskt tänkande I moderna organisationer*, Studentlitteratur AB, Lund.

Svensk författningssamling, (Lag 2001:453) *Socialtjänstlag*, Socialdepartementet.

Svensk författningssamling, (Lag 1981:870) *Lagen om vård av missbrukare i vissa fall*, Socialdepartementet.

Vetenskapsrådet (2011), *Forskningsetiska principer inom humanistisk-samhällsvetenskaplig forskning*, Elanders Gotab.

Öqvist Oscar (2008), *Systemteori i praktiken, konsten att lösa problem och nå resultat*, Tredje upplagan tredje tryckningen, Gothia Förlag, Stockholm.

Bilaga 1 - Missivbrev

Mitt namn är Johan Abrahamsson och jag studerar sista terminen på Socialpedagog programmet. Jag har tidigare gjort min verksamhetsförlagda utbildning inom Sektionen för missbruksstöd i Vänersborg och skriver nu min examensuppsats.

Syftet med studien är att undersöka vilka faktorer som föranleder kontaktsökandet för beroendebehandling inom socialtjänsten för att på så vis bilda en uppfattning om hur man bäst kan rikta hjälpen för att nå ut till personer med beroendeproblem på ett effektivt sätt.

Jag har valt att genomföra studien genom intervjuer för att bilda mig en uppfattning om den enskildes beskrivning av sin situation. Intervjuerna beräknas ta ungefär 30-40 minuter och genomförs förslagsvis i ** lokaler, men kan likväl genomföras på annan plats efter vad som är aktuellt för dig.

Under intervjuerna kan inspelning förekomma, materialet är dock helt konfidentiellt och intervjumaterialet kommer att aidentifieras i den skrivna texten och ingen information kommer gå att koppla till dig och inte heller på vilken mottagning eller stad intervjuerna har genomförts. Ingen förutom min handledare fil Dr Björn Harström kommer ta del av inspelningarna.

Medverkandet i intervjun helt frivillig och du kan när som helst välja att avbryta utan närmare förklaring.

För vidare frågor eller information om studien kan du kontakta

Johan Abrahamsson

Studerande

07_*****

joab0003@student.hv.se

Björn Harström

Handledare, Fil Dr Statsvetenskap

07_*****

Bilaga 2 - Intervjuguide

Sammanhangsmarkering: Vi träffas här idag för att jag är intresserad av din bild av din missbrukshistorik. Men först tänker jag att du kan börja berätta lite om dig själv. Vart du kommer ifrån, hur du är uppväxt, vad du har för intressen och vad som är viktigt för dig i ditt liv idag?

Efter inledande frågor, gå vidare till mer tematiskt specificerade:

- När var första gången du övervägde att söka hjälp för ditt missbruk? Hur gick det till?
- Vad anser du, för dig vara den enskilt viktigaste anledningen till att du valt att bli drogfri idag?
- Hur gick det till när du fick kontakt med socialtjänsten?
- Hur tänker du kring att man kunde hjälpt dig ur missbruket på ett tidigare stadie? Fanns det något som hindrade dig från att söka hjälp tidigare?
- Vad har du för uppfattning om ditt missbruk idag? Hur ser du på missbruk och hur tror du att andra människor såg dig när du var aktiv i missbruket?
- Hur ser du på framtiden, Finns det någon du tror kommer vara extra viktig för att hålla dig drogfri?
- Avslut

Högskolan Väst
Institutionen för individ och samhälle
461 86 Trollhättan
Tel. 0520 – 22 30 00 Fax. 0520 – 22 30 99
www.hv.se

